

обычно и бывает, дает какие-то быстрые улучшения, но в целом оборачивается иллюзией и утопией, в то, что представлялось иллюзией и утопией, - самым практичным и более того единственно возможным способом решения человеческих проблем. Речь идет о спасении, а спасение - категория нравственная. О нем сказано: узок путь, и тесны врата.

ДО ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЧНОЇ ДЕЛОКАЛІЗАЦІЇ

Агафонова Н.В.

Сучасний стан вітчизняної історичної науки вимагає всебічної делокалізації. Історики України мають активізувати в своїх дослідженнях процес «вбирання» всесвітнього (і в першу чергу російського) історіографічного доробку з метою подолання проблеми концептуальної невизначеності.

Історична наука заволоділа «почесним місцем» (програма гуманітаризації), але чи достатньо забезпеченим є процес її викладання? Що маємо на практиці? На сьогодні спостерігається колосальна розбіжність між науковими напрацюваннями (спеціальними дослідженнями) і змістом підручника-посередника, який має «донести» знання (дослідження) до об'єкта навчання.

Найбільш «враженим цією хворобою» (розбіжністю) є період княжої доби. Так, процес становлення держави ми безпечно загубили в теоріях («норманська» і «антинорманська») майже не розкривши змісту цих теорій в текстах підручників, не здійснивши найменшої спроби пов'язати цей процес з загальноісторичним контекстом, від якого так залежала процедура державотворення. Складається враження, що історичній науці ніколи не було вигідним знати правду в даній проблемі - з різних причин і обставин. Та все ж був час (до речі, на зорі становлення історичної науки), коли випрацювана М.Ломоносовим «антинорманська теорія» заснування державності (формування держави) була таки вигідною, бо «перегукувалась» з політикою Петра I, який «прорубав» для Росії вікно в Європу через захоплення форпосту на Балтійському морі. Виявляється, при уважному прочитанні доробку М.Ломоносова, що антинорманська теорія за його виконання мала відмінне звучання (в ідейному відношенні) від змодельованої сучасними істориками, укладачами того таки самого підручника-посередника.

М. Ломоносов довів, що руси-неманці і пруси - «єдин народ». Ця єдність сягає давніх часів. Вона стійко утримувалась до XIII ст., бо «... живущие в городах (в містах Пруссії сучасних М.Ломоносову - А.Н.) дворяне и мещане суть приезжие немцы, которые теми землями около тринадцатого столетия завладели по несправедному папскому благословению». М.Ломоносов наводить факта - підтвердження заявленої тези: 1). «снесение домашних наших летописцев подают уже повод думать о единоплеменстве сих двух народов, именем мало между собою рознящихся»: пруси - руси; 2). «Нестор предал на память, что Рурик призван на владение из варягов русов»; 3). «Новгородский летописец производит его от пруссов, в чем многие степенные книги согласуются»; 4). «Из внешних авторов Преторий довольно знает дает свое мнение, совокупляя руссов и пруссов в одно племя»; 5). «Восточное плечо реки Немани, впадающее в Курский залив, называется Руса»; 6). «Сие все еще подкрепляется обычаями древних пруссов, кои сходятствуют с варягами (руссами - А.Н.), призванными к нам на владение» [1, с. 10].

Далі М. Ломоносов пояснює природу етноніму «прусси» стверджуючи, що для пояснення його найбільш виправданою є версія про славенське його походження, тобто, «из имени Русь и предлога *no...* для того рассуждаю, что когда Рурик с братьями, со всем родом и с варягами руссами преселился к славянам новгородским, тогда оставшиеся жители после них на прежних своих местах поруссами, или оставшимися по руссах, проименованы» [1, с.14]. Отже, Ломоносовський виклад «антинорманської теорії» проливає світло на природу «прибульців», що активно і безпосередньо вплинули на процес державотворення в IX ст.

Суспільна практика русо-балтів в середині IX ст. (843р.) «підпадає» під процедуру поділу імперії Карла Великого між його онуками Лотарем, Людовиком Немецьким (точніше Неманським) і Карлом Лисим, що дасть у перспективі три самостійних державних утворення. Поділ зафіксовано Верденською угодою. Характер встановленого васалітету на отій самій північній вертикалі свідчив про напівзалежність регіону від центру. Літський характер залежності етносу від імперії сприяв розширенню можливостей феодалів у напрямку до збільшення їх приватної власності. Король ініціює практику імунітетних грамот, що звільнювали володіння феодалів від будь-якого втручання державних службовців. Імуністи перебирали на себе судово-адміністративну владу і привласнювали всі надходження, які, до цього (за правління Карла Великого) поступали до державної скарбниці.

Акцент на майже повній незалежності (автономії) князів-конунгів в практиці імперії першої половини IX ст. пояснює, багато в чому, характер влади «запрошеної» славянами. Русо-балти сприятимуть становленню в традиційних русо-славенських землях розвитку феодальних відносин, покликавши до життя більш стратифікований перерозподіл виробничих сил, запропонують опробовану правову етику - «Правду», трансформовану з часом в Руську Правду, яку ще Карамзін називав тотожною варязькій «Правді».

Процес германізації пруського етносередовища є можливість «відстежити» за змістом Христбурзької угоди 1249 року, яку В.Т.Пашуто називає результатом кровопролитної війни, що вели пруси проти Тевтонського ордена, що мав підтримку папської курії, Германської імперії і цілого ряду інших європейських держав (Данії, Польщі і т. ін.).

В XII ст. папська курія започатковує свій наступ на землі прусів, «делегувавши» місіонера Христіана, якому вдалося хрестити двох знатних прусів: Сурвабуно і Варпода, що прийняли хрещення в Римі і зробили новому єпископу значні земельні пожертвування. Христіан отримав від курії настанову-застереження виважено приступати до експлуатації пруського населення з рекомендацією «не слишком отягощать народ повинностями, не лишать свободы и т.п.» [2, с. 364]. Але пруська спільнота невдовзі досягнула роль Христіана: загарбник.

1215-1218 років пруси постають проти своєї знаті, яка стрімко йде на зближення з Христіаном. Відповіддю на повстання стає христовий похід організований Гонорієм (1216-1267) і торгова блокада пруського узбережжя: заборона поставок, в першу чергу, зброї, заліза і солі. Орден у союзі з польськими князями і пруського знаттю потопив у крові пруські землі, нещадно розгромив замки-фортеці - Рогову, Пастелін, Бальга: винищення гарнізонів і населення.

Повсталі пруси захоплюють в полон Христіана (1233 р.). Орденці не докладають жодних зусиль до його звільнення, бо він для них суперник у владі над прусами. Христіан звільнився від полону 1238 року. Отже, спостерігається той факт, що Орден представляв інтереси держави, а Христіан - церкви. Курія приступає до урегулювання конфлікту. Орден отримує значні переваги: дві третини доходів з захоплених земель плюс десятина. Єпископ - отримує одну третину доходів плюс церковна влада на всій території.

Папа Григорій IX (1227-1241 рр.) направляє всі свої зусилля на підтримку Ордена. Але така підтримка не виключала «нарікання» на Орден у разі його поразок. Курія декларувала свою безпристрасність, але сподівалась на остаточне завоювання Пруссії в перспективі.

Перемога литовців при Шауляї, розгром лівонців на Чудському озері Руссю, підняли нову хвилю визвольної війни прусів. Впродовж 1242-1249 рр. пруси за підтримки поморського князя Святополка і Литви, майже повністю звільнили свою земля від рицарів. В битві біля Рейзенського озера (15 липня 1243 р.) пруси в союзі зі Святополком перемагають рицарів. Бої тривали по всій Нижній Віслі. І тільки неузгодженість сил завадила повній ліквідації влади ордена. Орден потребував термінової допомоги. Її він отримав від курії.

Паралельно з військовим протистоянням тривала дипломатична боротьба на Ліонському соборі (1245 р.). Уповноважені Святополка і прусів-християн наполягали на втручанні в конфлікт папи, на приборканні Ордену. Інокентій IV делегує до Прибалтики свого легата Опізо із Месани, доручивши йому встановлення перемир'я з прусами. Опізо обіцяє повсталим збереження всіх свобод наданих до цього курією. Того ж часу курія береться за «виховання» Святополка, погрожуючи йому карами небесними і земними за підтримку і союз з прусами і литовцями. Місія Опізо успіху не мала. 1247 року курія надсилає до Прибалтики наступного легата (для Польщі, Пруссії, Померанії) - Якова із Люттиха. Яків отримав широкі повноваження: встановити мир між Орденом і союзниками з ним польськими князями, з одного боку, і Святополком поморським з прусами - з другого. Новий легат (в перспективі папа Урбан IV) виявився неабияким дипломатом: він навернув у свою політику Святополка, який відмовив прусам у подальшій підтримці і підписав мир з Орденом. Західні пруси були вимушені підписати в Кишпорку (майбутньому Христбурзі) мирну угоду, яку їм було запропоновано папським легатом від імені ландмейстера Пруссії Генріха фон Гонштейн.

З чим прийшли сторони на переговори: Кишпорк 1249 рік.

Преамбула угоди свідчить про те, що переговорний процес «увібрав» ті неузгодженості, які виникли між Орденом і тією частиною прусів, що після довготривалої боротьби погодились прийняти християнство і визнали владу рицарів. Рицарів «проголошено» відкритими порушниками, декларованих папами (Інокентієм III, Гонорієм III, Григорієм IV) свобод. Основний зміст угоди - наполегливі вимоги пруських представників відновлення і дотримання принципу особистої свободи прусів під верховенством Ордену підвладного курії. Прусам надавалась особиста свобода за умови покори римській церкві. Мета курії - використати згоду частини хрещених прусів (здебільшого із числа нобілей) піти на мир з Орденом, що дасть ефект розколу серед пруської спільноти і в цьому контексті реалізувати задум наступного удару по свободі прусів.

Угода «розпадається» на три частини. Перша - права, надані німецьким Ордену жителям завойованих пруських земель. Друга - взяті прусами зобов'язання церковного характеру: відмова від язичницьких обрядів і вірувань. Третя - взяті прусами зобов'язання політичного характеру.

На яких правах наполягала пруська(християнізована) сторона? В першу чергу - на праві власності. Представники Ордену були вимушені визнати за прусами право вільної купівлі і продажу рухомого майна. Це те право яке, виходячи із змісту папських булл, Орден намагався «відібрати» у прусів. Відсутність цього права є несумісним зі свободою і дорівнює соціум, у якому це право відібрано, до стану рабів. Рівень товарно-грошових відносин, презентований змістом угоди, свідчить про стан пруської економіки того часу. У тексті угоди задіяно словосполучення «законними способами». Це про купівлю і продаж. Вживання лексеми «законними» В.Т.Пашуга пояснює наступним чином: «Выражение «законными способами» может свидетельствовать либо о том, что папский легат употребил привычный для него и для Ордена термин, либо, что пруссы считали своё обычное (звичаєве - А.Н.) право законным» [2, с. 370]. Ми ж наполягаємо на тому, що в пруському соціумі діяла «Правда» (кодифіковане право, пристосоване), що корінням своїм сягає практики імперії Карла Великого, адже напівзалежні землі імперії, до яких входили землі прусів, були споживачами цієї кодифікованої правової етики, що сполучало їх економічно з Заходом. Руси (пізніше пруси), здійснивши воєнно-політичний демарш в IX ст. на першому етапі на північні славенські землі, «привнесуть» цей досвід (про що йшлося вище) у славенську соціальну практику і в часі вона обере на себе назву Руська правда. Літописи свідчать, що Ярослав не написав (уклав) «Руську Правду», а лише списав.

За прусами залишилось і право наслідування, і право заповіту рухомого майна. Але, при цьому, категорично заборонялися економічні стосунки з язичниками. Отже, основна маса прусів перетворювалась через економічне блокування на рабів. Право продажу нерухомої власності сформульовано так, що Орден, даючи свою угоду (процедура носи-

ла обов'язковий характер) на акцію (продажу чи купівлі), «спрямовував» процес на користь виключно своїх прибічників і власне рицарів, що знекровлювало процедуру подальшого укріплення представників пруського панівного прошарку. Право наслідування також підтримувало матеріальний статус орденців: за умови відсутності спадкоємців, передбачених угодою, власність померлого переходила до Ордену. Шлюбне право змістом своїм наполягало на дотриманні християнської ритуалістики, а значить «отмену разного рода прусских языческих обычаев» [2, с. 373].

Друга частина угоди вимагала від пруської сторони відмови від язичництва. Христбурзька угода є вагомим акцентом на тому, що в XIII ст. пруси залишалися «ожидающими крещения» [2, с.383]. Пруські уповноважені обіцяли «твердо и решительно... что всех еще некрещеных в течении месяца заставят креститься» [2, с. 383-384]. Спостерігаємо пряму належність уповноважених від прусів до влади: місцевої адміністрації, бо вони зобов'язувались через загрозу конфіскації майна примусити батьків в належні терміни хрестити дітей: «...изгонять из пределов христиан нагими в одной рубашке» [2, с. 384]. Винних у невиконанні розпорядження віддадуть потокові і пограбуванню. До речі, традиція «потоку» добре відома і експлуатована в славено-руському соціумі.

Ця ж частина угоди цікава для нас тим, що в ній знаходимо заборону язичницького поховального обряду (це XIII ст.), який передбачав або спалення, або поховання померлого з кінями, людьми, зброєю та ін. дорогоцінними речами. Дана традиція прямо «прочитується» у поховальному обряді славен дохристиянських часів. Не обійшла угода стороною і ідолів. В цій частині спостерігаємо ідейно-змістову і фермову тотожність ідеології прусів і славен. Так, славенському Сварогу дорівнював пруський Толявеліс, славенському Перуну - пруський Перкунас. Язичницькій пруській ідеології і ритуалістиці відповідав інститут жрецтва, ліквідацію якого передбачала угода. Пруські туліссони і лігашони (так називали жерців) відповідають славенським волхвам. В «Хроніці пруської землі» (1326 р.) Петра Дюсбурга маємо констатацію того, що в середині країни прусів (русів) жив верховний жрець Криве, якого вельми шанували. Хроніст дорівнює авторитет Криве до авторитета папи. Влада Криве була спадковою. Напрошується висновок: славенський північний етнопояс-кривичі, столиця яких на момент приходу Рюриковичів у Смоленську, поклоняються владі Криве. Ось чому Олег (русич-прусич) «безболісно» підкорив своїй владі Смоленськ. Таким чином, «прочитується» культурна тотожність прусів (русів) і північного славенства. І ось чому саме кривичі, меря і славени новгородські прикликали русів (прусів).

Йдучи за змістом Христбурзької угоди, В.Т.Пашуто приходять до висновку: «Говоря о прусско-литовской идеологии этой поры, нельзя не отметить её значительного сходства со славено-русским язычеством. Это сходство касается не только пантеона божеств, но и обрядов, в частности, погребальных. Достаточно сопоставить в этом отношении сообщение Вульфстана (IX в.), Христбургский договор (XIII в.), и хронику Петра Дюсбурга (XIV в.) с тем, что писал Ибн-Фадлан (X в.) о древних руссах» [2, с. 381]. Отже, В.Т.Пашуто, практично, «наштовхує» нас на сприйняття кривичького етнопоюсу і руського (поруського-пруського) як одного цілого. Так, він майже відмовляє у правомірності тезі В.Ф.Міноньського, що пояснює цю спорідненість аварськими впливами: «Вполне убедительный ответ на этот вопрос пока ещё дать нельзя. В частности, трудно допустить столь сильное проникновение аварских влияний в Прибалтику через галиндские и надровские пуши. Думается, что если более оптимистично оценить возможность экономических и политических отношений славяно-русских княжений дофеодальной поры с их соседями, если вспомнить сношения славяно-руссов с пруссами по «Скифскому» (Балтийскому) морю, а также генетические связи и общения кривичей с литовцами, то отмеченное выше сходство не будет казаться столь поразительным» [2, с. 381].

Третя частина угоди - економічні і політичні зобов'язання, які взяли на себе пруси. По-перше, визначено порядок, за яким пруси сплачують оброк. Ця стаття засвідчує знову-таки культурну тотожність прусів (русів) і славен, бо і одні і другі займалися

стало землеробством. Надалі політика Ордену призведе до заміни натурального оброку натуральною рентою.

Пруський нобілітет обіцяв активно боротися проти можливої зради Ордену, тобто проти визвольних рухів. Змістом наступної, Третьої, статті прусський нобілітет забороняв вступати з іншими державами в союзи, спрямовані проти Ордену: «... что они не будут заключать с каким-либо христианином или язычником договора [о] союзе и заговоре» [2, с. 388]. Пруській стороні угода важила участі на боці Ордену у його конфліктах: «во все походы их придут, как следует готовые и вооруженные по мере своих возможностей» [2, с. 388].

Таким чином, особиста свобода незначної частини прусів важила остаточною і безапеляційною заборони язичництва (народного волевиявлення в питанні керівної ідеології) і заміни його християнством, що несла в собі, по суті, навантаження додаткового експлуатуючого початку (церковна десятина); умов оброку, необмеженої влади завойовників в питанні зовнішньої політики, протекціонізму в економічних питаннях для орденців, воєнної повинності. Але, слід пам'ятати, що в обстановці безперервних воєн і свавілля рицарів і така свобода, і для цієї частини прусів, знаходилась під постійною загрозою і носила відносний характер. Так, вже повстання прусів 1260-1270 рр. змінило радикально ситуацію. Орден позбавляв прусів свободи. Землю проголошено власністю Ордену. Тільки незначній частині відданих завойовникам нобілей пожалували землю і включали їх до ряду служилих феодалів. Отже, спостерігаємо вимушену, тотальну асиміляцію через посилений наступ орденців: германізація за сценарієм папської курії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Древняя Российская история от начала российского народа до кончины великого князя Ярослава I или до 1054 года, сочиненная Михайлом Ломоносовым, статским советником, профессором химии и членом Санкт-Петербургской императорской и королевской шведской академии наук. // Ломоносов М.В. Полное собрание сочинений. - М.-Л.: Из-во Академии Наук СССР, - 1952. - Т. 6. - С. 10.
2. В.Т.Пашуто. Хрибургский (Кишпорский) договор 1249 г. как исторический источник. // Проблемы источниковедения VII. - Москва, 1959. - с.357-390.

УДК 377:371(4)

СТАНДАРТИЗАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ ЯК УМОВА ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНОГО ВИРОБНИЧОГО ПЕРСОНАЛУ

Дупак Н.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант Інституту педагогіки і психології
професійної освіти АПН України.

У статті аналізуються функції стандартизації у підготовці висококваліфікованого виробничого персоналу, вимоги ринку праці щодо підготовки майбутнього виробничого персоналу, виявлення сучасних світових тенденцій стандартизації.

У нових соціально-економічних умовах перед професійною освітою постають принципово нові задачі. В українських документах сформульовані головним чином задачі, пов'язані з виживанням в Україні нового демократичного суспільства і впровадженням механізмів ринкової економіки. Насамперед очевидною є проблема подолання структурної диспропорції між системою професійної освіти і потребами суспільства. Шлях до подолання невідповідностей полягає в цілеспрямованій трансформації системи професійної освіти в якісно нову систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації виробничих кадрів, що була б досить ефективною і результативною для виконання основних задач, а саме: